

VONKAJŠIE FAKTORY V RAKÚSKEJ FILOZOFII

FRIEDRICH STADLER, Institut für Wissenschaft und Kunst, Wien

Dejiny, spoločnosť a veda sú vo vzájomnom podmieňujúcom vzťahu. To je fakt, ktorý však v „republike učencov“ vyvolal prudké anachronistické kontraverzie. Zdá sa, že prinajmenšom od Kuhnovej *Štruktúry vedeckých revolúcií*² sa presadil názor, že na vývine vedeckých teórií sa viac alebo menej do značnej miery podieľajú poznávacie a sociálno-ekonomické faktory. A odkedy sa dadaistický (hoci len čiastočne) Paul Feyerabend predviedol so svojimi polemikami *Proti nátlaku metód* (1976) dogmatického „raciofašizmu“ v analytickej teórii vedy a v kritickom racionalizme,³ nastúpila aj alternatívna scéna, aby zožala potlesk za podporu západného racionalizmu.⁴ Zdá sa, že spojenectvom medzi relativizmom a historizmom sa začal bezstarostný a bezproblémový spôsob boja medzi scientizmom a iracionalnosťou, medzi logikou a mýtom — akási nová zmyslosť zatlačila starú vecnosť.⁵

Je evidentné, že v tejto súvislosti neboli práce *Erkenntnis für freie Menschne* (porovnaj 8) (*Poznanie pre slobodných ľudí*) a *Kritik der zynischen Vernunft*⁶ (*Kritika cynického rozumu*) prijímané na základe nejakej imaginárnej nevôle. Menej pochopiteľné je už to, že nenásledovala zodpovedajúca kauzálna a funkcionálna kritika spoločnosti a vedy, bez ktorej sa s tradičnou vedeckou vodou vyleje aj novonarodené dieťa.

Nasledujúce úvahy majú na príklade niekoľkých vybraných charakteristík logického empirizmu celkom nemilosrdne ukázať nedostatočnosť, prípadne nesprávnosť čisto internalistickej a vedeckej historiografie (ako tradičných dejín problémov a ideí).⁷

¹ Článok je skráteným výťahom z práce *Wissenschaftliche Philosophie und Wissenschaftsphilosophie in Österreich 1848–1938*. (Výskumný projekt 4517 Fondu na podporu vedeckého výskumu. Spoluautori projektu sú E. Köhler a K. Müller). Vyšlo vo Viedni v r. 1986 vo vydavateľstve Hölder–Pichler–Tempsky.

² Kuhnova štúdia *The Structure of Scientific Revolutions* (nemecky *Die Struktur wissenschaftlichen Revolutionen*, 1973) vyšla po prvýkrát v r. 1962 v rámci edície *Foundations of the Unity of Science*, ktorú od r. 1938 vydávali Otto Neurath, Rudolf Carnap a Charles Morris (dva zväzky z r. 1970–71). Edícia začala vychádzať v r. 1938 pod názvom *International Encyclopedia of Unified Science*. Tento pozoruhodný publikačný počin spravidla prehliadajú práve tí kritici pozitivismu, ktorí spolu s Kuhnom tiahnu do otvoreného boja proti Viedenskému krúžku. K tomu pozri aj [1].

³ Pozri tiež [1] najmä 3. časť — *Die Erkenntnis (wissenschaft) theorie — Ein alter Schwindel*.

⁴ K odhaleniu mýtu a iracionality ako protikladu scientizmu pozri príspevky v časopise *Unter dem Pflaster liegt der Strand. Zeitschrift für Kraut und Rüben*. Vydáva H. P. Dürr. K diskusii o Feyerabendovej kritike vedy pozri [3]. Vecný pohľad na problém v rámci vedeckej diskusie poskytuje [4] a [5].

⁵ Reprezentatívny prierez diskusiou pozri v [6].

⁶ Najnovšou „bibliou“ (terašších i bývalých) ľavicových intelektuálov je [7].

⁷ Tým netvrdíme, že filozofia a veda sú ekvivalentné, avšak v nasledujúcich úvahách môžeme prípadné rozdiely ponechať bokom. Najväčšie vzájomné priblíženie oboch

Keď si teda otázku o alternatíve alebo konjunkcii medzi dejinami vedy a teóriou vedy položíme špeciálne so zreteľom na historiografiu oboch týchto oblastí, stáva sa jej jadrom to, či sa dá pokrok vo vede a filozofii, v oblasti vedeckých a filozofických hypotéz a teórií vysvetliť výlučne prostredníctvom problémovo-genetického opisu v „kontexte zdôvodňovania“. To vedie ďalej k otázke, či „kontext objavovania“ z historicko-sociálneho, politicko-ekonomického a kultúrneho hľadiska má iba sekundárny, ilustratívny význam.

Pod „internalizmom“ budeme v ďalšom chápať taký postoj, ktorý v súvislosti so zmenou vo vede pokladá za relevantné výlučne interné kognitívne faktory (napr. metodológia a racionálny výskumný program) a (resp.) interné sociálne faktory (napr. organizácia vedy, inštitucionalizácia či vedecká komunikácia). Naproti tomu pozíciu „externalizmu“ charakterizuje to, že pri vysvetľovaní vedeckého pokroku sa dovoľáva aj externých sociálnych faktorov (nevedecké determinanty, ako napríklad zmluvné projekty v priemysle, ktoré ovplyvňujú výber a modelovanie v sociálnych vedách).

Pretože v bežnom chápaní sa teória vedy neobmedzuje iba na popis toho, ako tento zložitý systém skutočne funguje, ale v súvislosti so zdôvodňovacími postupmi pohybu teórie vystupuje aj ako normatívna fundamentálna veda, a pretože sa na druhej strane dejinám vedy pripisuje úloha čisto rekonštruktívneho „opisu“, nesie toto chápanie so sebou aj problematickú dichotómiu medzi tým, „čo má byť“, a tým, „čo je“, t. j. medzi normatívno-praktickými rozhodnutiami a teoretickými racionálnymi programami. Bude treba ukázať, že tento rigidný dualizmus je sám výsledkom obmedzeného pohľadu na vedu (a jej dejiny), ktorý zodpovedá idealizovanému modelu pluralisticko-liberálneho vedeckého spoločenstva (scientific community).

Rozmanitosť internalistických klasifikácií v globálnych charakteristikách logického empirizmu nás privádza k problematike typológií Viedenského krúžku.

Vo vyváženej (seba)charakteristike Viktora Krafta *Der Wiener Kreis. Der Ursprung des Neopositivismus* (1950) (9)⁸ (*Viedenský krúžok. Vznik novopozitivismu*) dominuje prierez rôznymi chápaniami problémov a teóriami s krátkym historickým predslovom. Tejto serióznej retrospektíve však zároveň chýba integrácia politického a kultúrneho kontextu, potrebná pre celkové pochopenie problému.⁹ Týmto oslabovaním externých faktorov a tým, že pri charakteristike vyslovene heterogénneho útvaru logického empirizmu chýbajú podstatné spoločenské determinanty, vte-

pojmov aj s príslušnou historiografiou na základe seba pochopenia môže byť dokumentované práve na príklade Viedenského krúžku.

⁸ Podtitul *Ursprung* navodzuje mylnú predstavu, že ide o čisto historicko-genetický výklad, zatiaľ čo napríklad korene novopozitivismu pred r. 1918 sa vôbec nespomínajú.

⁹ Historické pozadie je čiastočne naznačené v prvej časti (9, s. 1–10). Druhá časť má názov *Die Arbeit des Wiener Kreises* (9, s. 11–197).

dajšia i súčasná stratégia riešenia problému stráca na sile a práca klesá na úroveň učebnice o „svete č. 3“. Kraft pritom na viacerých miestach ignoruje svoju vlastnú politickú skúsenosť, napríklad v spore s Hugom Dinglerom, ktorý, podobne ako už v tridsiatych rokoch — v súvislosti s kritikou neopozitivismu —, ešte aj po druhej svetovej vojne prichádza s nálepkou „bolševizmus“.¹⁰

Za takýchto predpokladov ignoruje Kraft aj to, že v medzivojnovom období dvakrát neuspel pri odvolacom konaní na univerzite, hoci sa to zdôvodňovalo *filozoficky* (a v širšom zmysle ideologicky) (12, s. 41—59). V súvislosti s touto veľmi chúlостivou záležitosťou prichádza totiž po dôkladnej pramenenej analýze k poznatku, že teoretické a prakticko-politické normy pôsobia determinujúco v oblasti „čistej vedy a výskumu“ v inštitucionálnom rámci implicitne a na veľké vzdialenosti dokonca otvorene.

V tejto súvislosti sa môžeme celkom dobre domnievať, že v doterajšej vedeckej historiografii neboli kritériá a normy „vedeckosti“ vôbec začlenené do odvolacích a habilitačných konaní (ako ani v prípade prepustenia či obmedzovania v práci atď.), hoci tieto kritériá a normy dokázateľne ovplyvnili vnútorný vývin filozofie a vied. Ukazuje to napríklad stratégia konfliktu v „prípadoch“ Bernard Bolzano, Franz Brentano, Heinrich Gomperz, Edgar Zilsel, Karl Menger, Friedrich Waismann a Moriz Schlick.

Pre tieto mikrosociálne procesy je ako základný vzťahový rámec nevyhnutná kauzálna-genetická [rámcová] analýza komplexu „filozofia — univerzita — spoločnosť v Rakúsku“. Pritom musíme bližšie určiť funkciu univerzity ako sociálneho podsystému vtedajšej spoločnosti a jej vlastnej dynamiky.¹¹

Keďže dokonca členovia Viedenského krúžku pri jej charakterizovaní prejavujú kognitívno-metodicky podmienenú tendenciu k harmonizovaniu, hraničiacu až so (seba)kritikou,¹² nemôže nás tendencia k ty-

¹⁰ Porovnaj kontraverziu v časopise *Erkenntnis* 1934, č. 4, s. 75—78, kde jeho vydavateľ Hans Reichenbach vystupuje proti Hugovi Dinglerovi, ktorý po prevzatí moci nacionálsocialistami svojou antisemitsky ladenou kritikou „bolševizmu v kultúre“ napadol vydavateľa i vydavateľstvo (Felix Meiner). O pokračovaní tejto diskusie po druhej svetovej vojne pozri (10, s. 259—266). O roli, ktorú Hugo Dingler zohral vo svojej dobe pozri (11, s. 116—141).

¹¹ Základným v tomto smere je nevelký počet prác: (13, s. 162—169) a obsahovo bohaté *Manuskripte des Instituts für Höhere Studien Wien* (14; 15).

¹² Celkovú, prípadne čiastočnú, do istej miery historicky orientovanú sebainterpretáciu pozri v (16, s. 1—84; 17; 18; 19; 20, s. 27—62; 21, s. 70—87; 22; 23; 24; 25, s. 9—25; 26; 27; 28; 29; 30 najmä 1. kap.; 31; sem patria aj viaceré príspevky k (pred) histórii Viedenského krúžku, napr. *Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis*. Vydal Spolok Ernsta Macha [Hans Hahn, Otto Neurath, Rudolf Carnap] 1929; 32; 33, s. 281—296; 34, s. 191—246; 35]. Ďalšie príspevky k dejinám logického empirizmu pozri v *Erkenntnis* 1930—39, 1—8, v *Journal of Philosophy* 1936, 33, v *Actes Du Congrès Internationale De Philosophie Scientifique*, I—VIII (najmä VIII: *Histoire De La Logique De La Philosophie Scientifique*. Paríž 1936).

pizovaniu a systematizovaniu v príslušnej literatúre po r. 1945 veľmi prevkapiť.¹³

Tak sa napríklad nadpisy v rámci práce, ako napr. Verifikácia a verifikacionizmus, Analýza jazyka, Jednotná veda, (anti)metafyzika a (meta)etika prezentujú ako oddelené problémové oblasti bez historicko-genetického spracovania a interpretácie z hľadiska dejín vedy (pozri 41, najmä Úvod). Keď sa zároveň s filozofickou problematikou narába veľmi svedomite a nasleduje jej vyvážené začlenenie do filozofickej tradície, dostávame tak iba ďalší variant internej charakteristiky, ktorá v podstate neprekračuje Kraftovu globálnu charakteristiku. A keď sa aj začne s dynamickým pokusom o vysvetlenie, je filozofický a politický pluralizmus vo Viedenskom krúžku na pozadí základného konsenzu, na ktorý nik veľmi nedbal, príznakom (predčasne diagnostikovaného) „sebarozkladného procesu“, pričom sa okrajovo poukazuje na politicko-kultúrnu situáciu prvej Rakúskej republiky s osudnými cezúrami v rokoch 1933—1934 a 1938.

Reinerovi Hegselmannovi sa vďaka zohľadneniu kognitívnych a sociálnych faktorov podaril hodnotný model vysvetlenia [47, s. 7—78].¹⁴ Program logického empirizmu sa tu odvíja od pozadia napätých vzťahov medzi socializmom a vedeckým pohľadom na svet, ako aj medzi praxou, normatívnosťou a teóriou pri súčasnom zohľadnení motivácie. Hegselmann vyvodzuje z dvoch základných predpokladov — „teorémy základu“ (poznatie vyplýva výlučne zo skúsenosti) a „teorémy zmyslu“ (kritérium verifikácie z hľadiska zmyslu) — tri vnútorné dôsledky:

- a) nezmyselnosť metafyziky v tradičnej filozofii,
- b) potrebu vedeckej filozofie s „logikou vedy“,
- c) vybudovanie jednotnej vedy — „čo je pozitívnou paradigmou logického empirizmu“ [47].

Vďaka tomu, že sa do interpretácie dostávajú okrem biografických údajov aj sociálno-politické rámcové podmienky, darí sa mu hlbšie pochopiť (protirečivé) vytyčovanie programov: na základe odlišných programov racionality vo Viedenskom krúžku sa pri konfrontácii a v súvislosti s požiadavkou socialistickej premeny spoločnosti dá okrem iného zistiť odlišnosť od teoretického a praktického programu racionality vedeckého pohľadu na svet (zvlášť na príklade Otta Neuratha).

Logické protirečenia teoretickej a politickej požiadavky sa nám však nepodarí pretlmočiť, ak pritom nezohľadníme spomenutú konštitutívnu individuálnu a kolektívnu motiváciu a historicko-sociálnu určenosť mies-

¹³ Platí to predovšetkým o všeobecných výkladoch, ako napr. v [36; 37; 38; 39, s. 519—557; 40, s. 262—280; 41; 42; 43; 44; 45; 46].

¹⁴ Na s. 18 Hegelmann píše: „Ak zhrnieme všetky doterajšie výklady logického empirizmu, môžeme konštatovať: logický empirizmus charakterizuje záujem o vybudovanie vedeckej filozofie, o teorému významu a teorémy základu ako svoje základné predpoklady; k tomu patria tri dôsledky vyplývajúce z týchto základných predpokladov: kritika metafyzických viet ako neskutočných, logika vedy ako disciplína nastupujúca po filozofii a vybudovanie jednotnej vedy.“

tom vzniku. Preto je prijateľné a správne, ale nie postačujúce, keď sa reakcionárska až iracionalistická politická kultúra v Rakúsku posudzuje podľa anachronického stavu meštiackeho osvietenstva a jeden jej pod-systém (Viedenský krúžok) sa porovnáva s politickým systémom (49).

Už na príklade ostro diskutovanej antimetafyziky vo Viedenskom krúžku je zrejmé, že k prekonaniu logických nekonzistentností nevedie iba obsahová (verifikačné kritérium zmyslu), ale aj pragmaticko-situač-ná interpretácia. Antimetafyzika nie je, ako vieme, v dejinách filozofie ničím novým;¹⁵ vedecky a politicky motivovaným empiriosocialistom Viedenského krúžku sa však v období nadchádzajúceho fašizmu dostalo vďaka kritériu zmyslu použiteľného (so samozrejmosťou im vlastnou) nástroja (podľa slov Hansa Hahna „Occamovej britvy“) (51) — spôsobu terapie a duchovného bojového prostriedku proti práve vtedy vyčíňajú-cemu iracionalizmu a univerzalizmu (od Martina Heideggera po Othma-ra Spanna).¹⁶ A duchovná, ba až osobná zakorenenosť vo viedenskom kultúrnom a osvetovo-vzdelávacom hnutí (aspoň v prípade ľavého kríd-la Viedenského krúžku v Spolku Ernsta Macha) zrejme príťažlivosť ve-deckého svetonázoru z hľadiska „pozemských“ cieľov ešte zvyšovala.¹⁷

To, aká silná bola antipatia už voči konzervatívno-liberálnemu krídlu Viedenského krúžku, sa otriasajúcim spôsobom prejavilo pri oficiálnych reakciách austrofašistickej tlače na Schlickove zavraždenie v r. 1936.¹⁸ Smutnú bilanciu politicky podmienenej duchovnej emigrácie tu ani ne-treba vypočítavať.¹⁹

Už aj zhodnotením korešpondencie členov Viedenského krúžku sa zvyšuje kvalita rôznych opisov a výkladov.²⁰ Uvedme na niekoľkých zá-merne zvolených príkladoch konkrétne tematické a problémové oblasti, ktoré sa tak budú dať hodnovernejšie charakterizovať: filozofické a sve-tonázorové antagonizmy medzi Rudolfom Carnapom a Ottom Neurathom, ako aj medzi Moritzom Schlickom a Ottom Neurathom, ťažkosti vydava-teľstva Felixa Meinera pri vydávaní časopisu *Erkenntnis* po tom, čo sa k moci dostal nacionálsocializmus, psychosociálne podmienky vedecké-ho exilu, internacionalizácie hnutia Unity-of-Science a politický rozptyl

¹⁵ Viď uštipačný komentár Ludwiga Wittgensteina k brožúre *Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis* (1929): „Odmietnutie metafyziky! Akoby to bolo niečo nové!“ [L. Wittgenstein Friedrichovi Waismannovi 20. 7. 1929. Citované podľa (50, s. 368—390)].

¹⁶ Porovnaj s kritikou typickej protikladnej pozície Othmara Spanna (52).

¹⁷ K súvislosti medzi Viedenským krúžkom, „austromarxizmom“ a „červenou Vied-ňou“ pozri (53; 54, najmä kapitolu Sozialreform; 55, s. 48—58 a časti o Neurathovi, príp. Zilselovi).

¹⁸ Prvý žurnalistický pohľad na túto (ne)duchovnú atmosféru podáva M. Seigert (56, s. 18—26).

¹⁹ Prehľadne o tom pozri (57, s. 16—21).

²⁰ Doteraz neuverejnená korešpondencia z pozostalosti Moritza Schlicka a Otta Neu-ratha sa nachádza v Archive Viedenského krúžku (Vienna Circle Foundation) v Amster-dame, ktorý vedie Henk L. Mulder. Korešpondencia medzi Neurathom a Carnapom z rokov 1934—1945 vyšla v r. 1987 v nemčine (vydavatelia H. Mulder a R. Hegselmann) a v angličtine.

logicko-empirického hnutia v angloamerickej oblasti. V súvislosti s teoretickým vývojom stoja okrem širšie poňatého historického pohľadu na vydávanie prác a na organizáciu vedy za zmienku napríklad kontraverzné diskusie s Karlom Popperom, diskusie o funkcii a používaní formalizácie, o nominalizme, fyzikalizme, empirizme, sémantike a metafyzike, o sporoch spojených s plagiátstvom a uprednostňovaním, ako aj o seba-pochopení samého hnutia, historicky podmienenom miestom vzniku.

Tak sa ukázu aj mimovedecké podmienky a javy v súvislosti so vznikom a vývojom filozofie vedy, ako napríklad antisemitizmus, kontakty s Frankfurtskou školou, organizovanie exilu a emigrácie, spolupráca s Bauhaus v Dessau, odvolávanie sa na marxizmus-leninizmus a na psychoanalýzu, obmedzovanie Brentanovej školy a napokon aj pestrá paleta korešpondencie s umeleckou, literárnou a vedeckou avantgardou doma i v zahraničí, spolupráca s rakúskymi kultúrnymi spolkami a inštitúciami, proces vzniku jednotlivých publikácií, vzťah k politike a priame vyjadrenia k „duchovnej situácii doby“.

V súlade s týmto trendom sa v novších prácach k dejinám Viedenského krúžku prejavuje úsilie o všestrannejšiu historiografiu so zohľadnením teoretických a biografických, inštitucionálnych, ako aj sociálno-politických aspektov. Na pozadí týchto prác o histórii Viedenského krúžku sa dá revízia a kritika neopozitivistického „received view“ (tradičného pohľadu — pozn. prekl.), ktorá prebehla vo filozofii vedy šesťdesiatych rokov, posúdiť na základe dynamiky vedeckých teórií. Základný prehľad analytických teórií vedy v období od r. 1920 do r. 1950 — všimnime si periodizáciu — pod názvom *The Structure of Scientific Theories* (58) (*Štruktúra vedeckých teórií*) spochybnil bežné chápanie teórií, totiž chápanie teórií ako konštrukcií axiomatických kalkulo, ktoré sa čiastočne dajú interpretovať v jazyku pozorovania za pomoci korešpondenčných pravidiel (59, s. 3).²¹

²¹ Pozri (58). Pre našu tému je dôležitá najmä jeho práca (59), s. 3—241. Pôvodná charakteristika znie presne takto: „The Received View construed scientific theories formulated in a mathematical logic L meeting the following conditions:

(i) The theory is formulated in a first-order mathematical logic with equality, L .
(ii) The nonlogical terms or constants of L are divided into three disjoint classes called *vocabularies*:

(a) The logical vocabulary consisting of logical constants (including mathematical terms)

(b) The observation vocabulary, V_0 , containing observation terms

(c) The theoretical vocabulary, V_T , containing theoretical terms.

(iii) The terms in V_0 are interpreted as referring to directly observable physical objects or directly observable attributes of physical objects.

(iv) There is a set of theoretical postulates T whose only nonlogical terms are from V_T .

(v) The terms in V_T are given in an explicit definition in terms of V_0 by correspondence rules C — that is, for every term ' F ' in V_T there must be given a definition for it of the following form: $(x) (Fx = Ox)$, where, ' Ox ' is an expression of L containing symbols only from V_0 and possibly the logical vocabulary“ (59, s. 16 a n.)

Táto koncepcia Viedenského krúžku bola od tridsiatych rokov neustále modifikovaná. Suppe v ďalšom popiseje tieto modifikácie.

Táto kritika normatívno-statického spôsobu uvažovania s paradigmatou prírodných vied, začínajúca už v päťdesiatych rokoch, sa sústredila na parciálnu interpretáciu a na absolútne rozlišovanie medzi teoretickým a analytickým s úmyslom vypracovať alternatívu logicko-rationálnej teórie vedy: „The result was, that the Received View has been detroned, none of the preferred alternatives had gained widespread acceptance among philosophers of science. Philosophy of science thus fell into a state of acute disarray“ [59, s. 4].²²

Keď si bližšie všimneme interpretácie, ktoré tvoria historický rámec tradičného pohľadu, stane sa vedomie krízy v súvislosti s tradičnou teóriou vedy pochopiteľnejšie. Tak napríklad logický pozitivizmus sa charakterizuje takto: „Logical Positivism is a German movement, and to understand its genesis certain features of the German scientific establishment in the nineteenth and early twentieth century must be considered“ [59, s. 7].

To je zjavný historicko-vedecký diletantizmus,²³ ktorý ignoruje konkrétne sociálno-politické podmienky vzniku rakúskych dejín vedy, ako aj podmienky vzniku a súvislosti rakúskych dejín vedy z hľadiska dejín problémov a vplyvov, ktoré ich formovali.

V rámci tejto internalistickej kritiky vedy sa dokonca svedomite opisuje pohyb teórií vo Viedenskom krúžku — od fenomenalistického cez fyzikalistický až k objektívnemu jazyku, od verifikácie k „potvrdeniu“, od kritéria zmyslu k princípu tolerancie, od syntaxe k sémantike. Na príklade logickej redukcie teórií sa tu tiež rekonštruje obraz kumulatívneho vývinu vedy, pričom sa však abstrahuje od súvislosti s problémami a s vysvetlením, čím implicitné možnosti vývoja pomerne otvoreného výskumného programu vo Viedenskom krúžku (napríklad od „Vedeckého svetonázoru“ k „Encyklopédii“) zostávajú „vyzátvorkované“. Tak sa už pri vnútornom kognitívnom opise vyskytujú podstatné nedostatky, pričom netreba ani dodávať, že pri vysvetlení určitého špecifického vývoja vedy a teórie chýbajú vonkajšie determinanty.

Hneď na ďalšom mieste treba spomenúť kritickú retrospektívu a opis súčasného stavu logického empirizmu od Wolfganga Stegmüllera *Vom dritten bis zum sechsten (siebten?) Dogma des Empirismus (Od tretej dogmy empirizmu až po jeho šiestu (siedmu?) dogmu)*. Stegmüller vychádza z Quineovej kritiky *Dvoch dogiem empirizmu*²⁴ (konkrétne z jeho

²² S touto kritikou vystúpili najprv H. Putnam, S. Toulmin, P. Achinstein, N. Hanson, T. Kuhn a P. Feyerabend.

²³ O Ernstovi Machovi sa tu ďalej píše: „... ist influence was limited primarily to a few schools (especially) in Göttingen, Berlin...“ a: „Mach's neo-Kantianism thus gave way to a neo-positivism, wherein there is no place for a priori elements in science“ [59].

Toto tvrdenie je nesprávne ako pokiaľ ide o jeho vplyv, tak aj pokiaľ ide o jeho filozofickú pozíciu (novokantovstvo) [pozri aj 53].

²⁴ Po nemecky vyšla táto práca v [60, s. 27–50]. Pôvodne vyšla pod názvom *Two Dogmas of Empiricism* vo *Philosophical Review* v r. 1951.

kritiky absolútneho oddeľovania analytického a syntetického a empirickej redukovateľnosti teoretických pojmov) a kritizuje ako jeho tretiu dogmu nahradenie etiky metaetikou ako dôsledok kritéria zmyslu [67, s. 4 an]. Domnieva sa totiž, že obrat k etike pripravil azda dokonca sám Carnap tým, že postavil teóriu rozhodovania na probabilistických základoch, z čoho sa dali vyvodiť aj určité dôsledky pre problém zdôvodnenia noriem. V rámci uskutočneného „lingvistického obratu“ bola však etika ako klasická filozofická disciplína eliminovaná. Stegmüller sa domnieva, že príčinou tohto deficitu a základnou motiváciou bolo v tomto ohľade pre Viedenský krúžok „nepriateľské politické prostredie“.

Tu iba v krátkosti pripomeňme, že vo Viedenskom krúžku existovali napriek kritériu zmyslu rôzne poňatia „etiky“, hoci sa o nich nehovorilo ako o konštitutívnych prvkoch logicko-empirického programu, konkrétne: Schlickove *Fragen der Ethik* (Otázky etiky) (1930), Mengerova práca *Moral, Wille und Weltgestaltung. Grundlegung zur Logik der Sitten* (Morálka, vôľa a povaha sveta. Základy logiky mravnosti) (1934), Kraftove *Die Grundlagen einer wissenschaftlichen Wertlehre* (Základy vedeckej teórie hodnôt) (1937), ďalej práce Friedricha Waismanna, Josefa Schächtera, Felixa Kaufmanna, Otta Kanta. Schlick považoval etiku i estetiku za vyslovene filozoficko-vedecké disciplíny, hoci na otázky o obsahu „životnej múdrosti“ a o „zmysle života“ odpovedal normatívne a dopúšťal sa tým metaetického emotivizmu, ktorý bol vo Viedenskom krúžku bežný. Istý typ imperativistickej hodnotovej etiky v kombinácii s empiricko-psychologickou deskripciou morálneho správania a metaetickou pojmovou a výrokovou analýzou bol podľa neho reálny.²⁵ Aj Kraftova práca, ktorú si väčšina charakteristík novopozitivismu takmer nevšíma, prezentuje etiku ako vedeckú disciplínu, okrem iného aj tým, že hodnotové pojmy sa tu analyzujú ako normatívne a faktické, vďaka čomu môžu hodnotové súdy vstupovať navzájom i s čisto faktickými výrokmi do vzťahov logického vyplývania.²⁶ Keď sa už Stegmüller odvoláva na koncepciu etiky ako zovšeobecnenie racionálnej teórie rozhodovania (podľa Johna Harsanyiho), mohol aspoň čiastočne spomenúť excentrickú Mengerovu prácu. Menger tu proti vtedy prevládajúcej etike hodnôt a etike povinnosti uplatňuje formálnu teóriu rozhodovania a logiku kolektívneho konania z teórie hry — istý druh „sociálnej logistiky“ —, čo vyúsťuje do akejsi empiricky „zvonkajšenej etiky rozhodovania“.²⁷

Už samé tieto tri divergentné programy, prekračujúce „tradičný pohľad“, ukazujú zásadnú otvorenosť vedeckého chápania sveta, aj keď stupeň ich rozpracovanosti je v porovnaní s „logikou vedy“ s jej prírodovedeckým vybavením nižší a neprejavuje sa navonok. Táto otvorenosť

²⁵ K Schlickovmu chápaniu etiky a estetiky pozri aj príslušné príspevky v [61]: K tejto problematike a k etike vo Viedenskom krúžku pozri [62, s. 7–46].

²⁶ Ku Kraftovej filozofii a k jeho pojmu etiky pozri [63, s. 1–6; 39, s. 519–557; 64, s. 5–8].

²⁷ Diskusiu k tejto práci pozri v [65, s. 175–182; 66].

signalizuje zároveň problematiku obsahového šandardizovania „logického empirizmu“ vzhľadom na jeho vnútornú pluralitu a heterogénnosť; toto šandardizovanie je obvykle výsledkom jeho redukovania na pozíciu jednotlivých mysliteľov, ako napr. R. Carnapa (napr. v 38; 41).

Pritom, keď Stegmüller ako štvrtý princíp postuluje zameranie na sémantické a syntaktické metódy, podmienené jednostrannou jazykovo-analytickou orientáciou a ignorovaním pragmatických pojmov, zjavne nedosahuje ani rámec interného programu logického empirizmu (67, s. 8 an.). Táto tendencia je viditeľná na pojme vedeckého vysvetlenia, ktorý potom, čo si hnutie vytýčilo jednostranné zameranie na matematiku, spôsobil istý pragmaticko-epistemický zvrät. Odvtedy všetko svedčí o existencii systematickej pragmatiky v súčasnej teórii vedy, kde sa používajú také mimo-logické pojmy, ako úroveň vedenia u jednotlivcov a jej premenlivosť; subjektívne presvedčenia jednotlivcov v určitej dobe; poznanie prítomné v pozadí, ktoré je v určitom historickom období k dispozícii, a pod. (67, s. 10).

Z tohto hľadiska sa pre vedeckú racionalitu stávajú relevantnými historicko-sociálne podmienky, tak ako ich naznačil už Rudolf Carnap vo svojej práci *Logische Syntax der Sprache* (1934), kde sa „náuka o vede definuje ako oblasť skúmania, „do ktorej okrem logiky vedy patrí aj empirické skúmanie vedeckej činnosti, konkrétne, jej skúmanie z historického, sociologického a najmä psychologického hľadiska“ (68, s. 205).

S logickou dôslednosťou prebrali tento širší pojem náuky o vede v rámci jednotnej vedy, presadzovanej Neurathom a Carnapom, aj empiristické modelové encyklopédie. A tak ako vedeckému spoločenstvu pripadá uskutočniť konvenčné rozhodnutia medzi konkurujúcimi modelmi na základe historických tradícií, analýz spoločnosti a „politických“ pravidiel konania, pragmaticko-sociologický aspekt tohto zoskupenia sa implicitne „dostáva do obehu“. Bola to zároveň kritika „pseudoracionalizmu falzifikácie“ Karla Poppera, ako ho doslova nazval O. Neurath (81, s. 353—365).

Na základe tejto pozície sa faktory smerujúce ku konaniu a ku kritike spoločnosti stali kritériami širšie poňatého pohybu teórie.

V dôsledku Putnamovej, Toulminovej, Kuhnovej kritiky i kritiky ďalších, ktorí jednotne odmietli oddeľovanie teórie vedy od dejín vedy, nastalo v príslušnej literatúre postupné uvoľňovanie a zmierňovanie tohto metodologického dualizmu, pričom pokusy o jeho riešenie boli pokusmi ho legitimizovať (Karl Popper) i sprostredkovať medzi oboma krajnosťami (Imre Lakatos), ale vzhľadom na trosky, v akých sa ocitla oblasť teórie vedy, vznikli aj nové projekty (Wolfgang Stegmüller, Paul Feyerabend).²⁸ Bolo by zaujímavé opísať, ako by sa sám tento proces transformácie ako predmet dejín vedy dal zaradiť medzi racionálnu modifikáciu

²⁸ Prehľadne o tom pozri (70; 71). Kritický obraz najnovšieho vývoja vzhľadom na obojstranné ignorovanie vedy o dejinách a filozofie dejín pozri v (21).

a zmenu paradigmy. Inflácia príslušnej komentárovej literatúry k tzv. diskusii o Kuhnovi na prvý pohľad akoby ukazovala v smere „normálnej vedy.“ Zhruba by sa dal načrtnúť takýto obraz: najskôr Kuhnova kritika [63],²⁹ ktorá viedla k integrácii teórie vedy a dejín vedy (psychológie vedy a sociológie vedy). Potom Lakatošov pokus o sprostredkovanie, pokus vyhovieť ako relativizmu a revolučnému fázovitému vývoju, tak aj klasickej internalistickej teórii vedy kritického racionalizmu racionálnou rekonštrukciou celých výskumných programov — „metodológiou výskumných programov“ [74]. Vo svojej charakteristike súperiacich výskumných systémov rozlišuje Lakatos v rámci dynamickej súvislosti medzi „progresívnym“ a „degeneratívnym“ odsunutím problému, medzi „jadrom“ a „perifériou“, aby tak zmiernil falzifikacionizmus a aby ho podložil dejinami vedy. Tým sa uvoľňuje cesta k historizujúcej sociológii vedeckého výskumu, hoci aj za prioritného postavenia internalizmu s normatívnym programom racionality: teória vedy bez dejín vedy sa stáva prinajmenšom podozrivá.

V rámci tejto zmeny pozmenili aj Stegmüller a Joseph Sneed „svet č. 3“ v systéme výpovedí. Stegmüller nahradil podľa neho piatu dogmu empirizmu — tézu, že vedecké teórie sú systémami výrokov — prístupom, známym ako „non-statement view“ so štrukturalizmom teórií [67, s. 10—17]. Teórie už nie sú triedy viet so súborom matematických metód, ale modely typu teórie množín a štrukturalistického typu ako alternatíva klasického chápania teórií ako systémov výrokov. Podľa Sneedu sa pojem teoretickosti nemá dávať do vzťahu s jazykom, ale s formalizovanou teóriou, ktorá už bola úspešne použitá. Tým sa má v návaznosti na Kuhna vyriešiť, t. j. odracionalizovať (hoci iba pre formalizované predmetné oblasti) základný problém pohybu teórií (ťažkosti spojené s imúnosťou a nesúmerateľnosťou) a docieľiť vzájomná komplementarita pôvodne odlišných pozícií Kuhna a Sneedu. Tak sa má v nadväznosti na Carnapa a Morrisa definitívne uskutočniť „pragmatizácia filozofie vedy“.

Na základe takejto interpretácie sa však pri analýze vedeckej racionality a vedeckého vývoja dospelo k novej kvalite. Zároveň však treba poukázať na ohraničenú oblasť uplatnenia (matematika, fyzika), ako aj na to, že Neurathov model encyklopédie smeroval k otvoreným, súperiacim, nezlučiteľným modelom ako celkom, ktoré mali byť použiteľné predovšetkým aj v sociálnych vedách [75]. V tomto duchu argumentoval aj Sneed [76] v zmysle teoreticky koherentnej, holistickej podoby empirickej vedy.

²⁹ Ako základné príznaky „paradigmy“ sa uvádzajú: 1. symbolické zovšeobecnenie; 2. spoločné vzory; 3. hodnoty; 4. vzorové príklady.

³⁰ Podľa tohto chápania pozostáva teória z logického komponentu (základné zákony, špeciálne zákony a vedľajšie podmienky, ktoré spolu tvoria jadro štruktúry) a z empirického komponentu I (množina zamýšľaných uplatnení). Teória {K, I}, t. j. M (model), Mp (potenciálny model) a Mpp (čiastočne potenciálny model) tak nadobúda hierarchické usporiadanie elementov teórie („Makrologika“): T — {K, I, Sc, h}, pričom Sc je scientific community a h historický časový interval.

Na Stegmüllerovej šiestej dogme empirizmu (67, s. 17—22) nevidno na prvý pohľad, pokiaľ ide o indukciu a metodický monizmus, žiadnu takúto konvergenciu. Jeho nové heslo znie: pluralizmus metód s holistickým potvrdením, holizmus teórií a holizmus empirických tvrdení teórií. Ohniskom starého problému indukcie sa opäť stáva problém (racionálneho?) vedeckého pokroku cestou redukcie teórií a vyriešenia problému nesúmerateľnosti v duchu nejazykového štrukturalizmu teórií. V tejto súvislosti najnovšie výskumy jasne ukázali, že takýto relativizmus a holizmus teórie vedy možno nájsť už u Pierra Duhéma, Neuratha a v neposlednom rade aj u Quinea (60),³¹ ktorý sa, ako je známe, svojou často citovanou „metaforou o lodníkoch“ odvoláva priamo na Neuratha.

Otázkou o siedmej možnej dogme empirizmu problematizuje Stegmüller prastarú dichotómiu „realizmu“ a „idealizmu“, pričom empirizmus kvalifikuje vďaka jeho sémantike, funkcionálnej z hľadiska pravdy, ako realistický. Riešenie by mohlo byť v sémantike dôkazu a zdôvodnenia („epistemická sémantika“), ktorá by nevyhnutne vyústila do istého druhu „logického idealizmu“ (?!). Tým by bola odhalená (podľa Stegmüllera — 67, s. 22) „údajne najhlbšie ležiaca dogma empirizmu... Napriek všetkému sa však na záver dočítame: „Nech by táto filozofia akokoľvek prekračovala empirizmus a nech by sa ho akokoľvek rada zbavila, bude v ňom vždy zakotvená a bude mu zaviazaná... Rebrík, po ktorom sme sa vyšplhali nad empirizmus, teda *nebdeme* musieť odhodiť“ (67, s. 22).

Toto ukladňovanie však nie je až také originálne. U Neuratha sa na príklad stretávame s takýmto metodologickým heslom: „Monizmus ako prostriedok empirickej komunikácie a pluralizmus ako hľadisko pri formulovaní hypotéz“ (80, s. 526). Zasadením diskusie o realizme vs. idealizme do historického rámca sa táto odveká alternatíva — totiž, či ide o základnú alebo zdanlivú otázku vo filozofii, značne skorigovala. Vďaka externalistickej kritike tzv. boja o pozitivizmus od Macha, Lenina a Viedenského krúžku až po spory v nemeckej sociológii zo začiatku šesťdesiatych rokov medzi „frankfurtčanmi“ a „viedenčanmi“ typu Poppera nemožno totiž túto základnú otázku odbiť v Carnapovom duchu ako jazykovo podmienený zdanlivý problém, ale musí sa presunúť na inú úroveň v smere akéhosi „pozitivistického realizmu“. Základnými piliermi takého zjednotenia by boli teoretický pluralizmus, epistemologický relativizmus a empirický monizmus, bez toho, že by sa tým vyriešili problémy súvisiace s „teoretickými otázkami a praktickými rozhodnutiami“ (81), ktoré sformuloval už Carnap (82, s. 35—338).

Ak by sme chceli zhrnúť naše úvahy, môžeme konštatovať, že súčasné bežné globálne charakteristiky logického empirizmu sú až na niekoľ-

³¹ Podľa Carnapa a Neuratha nemôže existovať žiadny absolútny „fundament poznania“ (M. Schlick), pretože pri každom empirickom zdôvodnení nejde iba o určitú vetu, ale o celý systém výrokov a celú vedu. K tomu pozri [77, s. 70—78; s. 78, s. 79—87; 79, s. 88—93].

ko výnimiek najnovších čiastkových monografií internalistické a majú s tým súvisiace nedostatky, ako je napríklad obmedzovanie sa na dejiny ideí a problémov, ahistoricko-statická teória vedy a metodológia, ktorá vytvára ideálne typy a nevšima si vnútornú rozmanitosť a kolektívnu bázu Viedenského krúžku v jednotlivých vývinových fázach a abstrahuje od sociálno-politického kontextu.

Nivelizovaný obraz „tradičného pohľadu“ a jeho kritika slúži v podstate historicky vylepšenej teórii vedy s prehnanou formálnou a prirodovedeckou orientáciou (matematika, fyzika) a s príkladmi prevažne z obdobia vzniku novovekej prírodnej vedy. Tým sa však v zásade zachováva dualizmus kontextu objavovania a kontextu zdôvodňovania, pričom potrebná sociológia a psychológia spoločenstva vedcov v spoločenskom kontexte ustupuje do pozadia.

Normativita sa vďaka tomuto oddeleniu dostáva prevažne do oblasti teórie vedy a nie do dynamického sprostredkujúceho vzťahu sociálnych a kognitívnych determinánt vedeckého vývoja. „Veda“ a „vedec“ sa naďalej charakterizujú v syntakticko-sémantickom kontexte, menej už v pragmatickom, na konanie orientovanom spoločenskom rámci. Skúmajúci subjekt sa tu stavia proti „nebesám teórii“. Zároveň sa považuje za prirodzené patriarchálno-hierarchické pestovanie vedy.

Príspevky k dejinám, sociológii a psychológii vied, vznikajúce od dvadsiatych rokov 20. storočia sa takmer vôbec nezohľadňujú. Pritom možno dokonca pozorovať úpadok pod úroveň diskusie vo vtedajšej sociológii vedenia a sociológii vedy a zúžené stavenie problémov a otázok. Aporetické detailné exegézy párových pojmov externý — interný, kognitívny — sociálny, funkcionalistický — systémovoteoretický sa priam ponúkajú takémuto záveru.

V doterajších problémovo-historických charakteristikách Viedenského krúžku sa všeobecne zanedbávali tieto fakty, resp. hľadiská:

- politicko-kultúrna situácia pred vznikom Viedenského krúžku a Spolku Ernsta Macha a obsahové súvislosti s tzv. „neskorým osvietenstvom v Rakúsku“ (83, s. 441—473);

- rozlíšenie vývinových fáz vo Viedenskom krúžku a v Spolku Ernsta Macha vrátane „prehistórie“ do r. 1918, okrem iného s ohľadom na posudzovanie „zmien vo vede ako stratégie inštitucionalizácie“ (84, zv. 2, s. 11—38);

- štruktúra vnútornej komunikácie v Krúžku s osobnými kontaktami navonok ako istý druh „sociogramu“, čím sa okrem verejne činných exponentov (ako Moritz, Schlick, Otto Neurath) a teoretických autorít (Rudolf Carnap) dostanú k slovu aj tzv. „outsideri“ a „introvertnejší“ predchodcovia i súdobí myslitelia;

- diferencované vnútorné dejiny problémov s použitím nových prameňov, ako korešpondencia, nezverejnené archívne materiály, interview,

bez ktorých je ťažko pochopiť vnútorný profil Krúžku a vzájomné pôsobenie medzi minimálnym konsenzom a individuálnou profiláciou;³²

— opis a výklad akademicko-univerzitného pozadia, ktoré poskytuje mnoho informácií o spoločenskom prostredí a pozadí logicko-empirického hnutia;

— interpretácia Viedenského krúžku ako kolektívu s „encyklopedickou komunikáciou“ z pozície sociológie vedenia a sociológie vedy;

— všeobecné začlenenie Krúžku z hľadiska duchovných dejín a dejín prvej republiky s historickým porovnaním z medzinárodného hľadiska;³³

— teória problému „práca rukami a práca hlavou“ na príklade rýchlo sa šíriacej diskusie o „duchovnom pracovníkovi“ zo začiatkov prvej republiky — v procese rozvrstievania monarchie v období medzi dvoma vojnami, ako ju predložil napríklad Fritz K. Rigner vo svojej knihe (93). Podobne sa to podarilo Helmuthovi Dubielovi v súvislosti s Frankfurtskou školou v jeho práci *Wissenschaftsorganisation und Politische Erfahrung. Studien zur frühen Kritischen Theorie* (94). Na rozdiel od nej pôsobí práca Herberta Schnädelbacha *Philosophie in Deutschland 1832—1933* (95) ako ideová dielňa na konvencionálne témy a dejiny problémov na spôsob Windelbanda;

— explicitná teória o súvislosti medzi spoločnosťou a vedou od obdobia monarchie po prvú republiku.

Konkrétne je nápadný deficit pokiaľ ide o vnútorný dynamizmus a obsahovú pluralitu vo Viedenskom krúžku. Ďalej, historicko-genetický prístup k pozitivistickým a fenomenologickým paradigmám v rámci rakúskej filozofie, vonkajšie vývinové fázy Viedenského krúžku a Spolku Ernsta Macha s duchovným a svetonázorovo-politickým prípravným štádiom medzi liberalizmom a socializmom, špecifické obsahové osobno-inštitucionálne súvislosti so socialistickým viedenským Kultúrnym hnutím, pozoruhodná interdisciplinárnosť s postupujúcou internacionalizáciou, genetická typológia vtedajšieho minimálneho programu kolektívnej vedeckej produkcie a kolektívnych výsledkov v oblasti vedenia (od logického empirizmu cez jednotnú vedu a vedecký pohľad na svet až po modelovú encyklopédiu s exilovým dnutím Unity-of-Science. V rámci tohto vývoja sa už v tridsiatych rokoch relativizoval dualizmus analytického a syntetického (napr. Neurath, Schlick, Menger), presadzoval sa pragmaticko-dynamický pojem (anti)metafyziky (Neurath) a bol zavedený princíp tolerance v súvislosti s jazykom logiky a matematiky a jazykom vedy

³² Jednotlivé štúdie na základe nových prameňov: (85, s. 25—30; 86, s. 341—358; 87; 88, s. 451—463), ďalej príspevky R. Hallera, G. Hempela, P. Neuratha, K. R. Fischera, H. Rutteho, E. Nemethovej, J. Dvořáka, M. Wartowského a i. v (89), ďalej (90, s. 1—35; 91), príspevky v publikácii (92) [najmä od H. J. Dahmsa, R. Hegselmanna, K. Müllera, J. Dvořáka, F. Stadlera].

³³ Rozličné príspevky so širším historickým kontextom predstavujú práce (96; 97; 78; 77; 62; 64). Práce predstavujúce konceptualizáciu z hľadiska dejín problémov a dejín ducha: (98; 85; 99; 100; 101; 102; 103; 104; 105; 106; 107). V rámci celorakúskej charakteristiky sa pohybujú práce (108; 109).

[Menger, Carnap]. Existovali rôzne pozície medzi pojmovým realizmom a pojmovým nominalizmom, epistemologickým reealizmom a pozitivizmom, verifikacionizmom a falzifikacionizmom, teóriou vedy chápanou vedu ako systém výrokov a holistickou teóriou vedy, medzi koherenčnou a korešpondenčnou teóriou pravdy a napokon aj pokiaľ išlo o funkciu etiky a politiky vo vedeckej debata medzi „ľavým“ a „pravým“ krídlom Viedenského krúžku. Napriek všetkým rozdielom tu bol určitý aktivizujúci minimálny konsenzus — pevný vedecky orientovaný postoj, hlásenie sa k empirizmu, logizmu, gnozeologickému monizmu a k experimentálno-fallibilistickej teórii poznania „vedeckého pohľadu na svet“; vernosť týmto princípom sa až do r. 1934 spájala s rozsiahlym — pokiaľ ide o zámer — propagačným programom. V iracionalisticko-metafyzicky po-
 cíťovanom svete krízy išlo pritom o autonomizáciu racionálno-empirickej, vo vzťahu k jazyku kritickej vedy s nárokom na zmenu spoločnosti v protiklade ku scholastike, *univerzalizmu* a *fašizmu* (52).

Z nemeckého originálu preložila *Lubica Hábová*

LITERATÚRA

1. KUHN, T. S.: Die Entstehung des Neuen. Studien zur Struktur der Wissenschaftsgeschichte. Frankfurt n. Mohanom 1977.
2. KUHN, T. S.: The Essential Tension: Tradition and Innovation in Scientific Research. Chicago—Londýn 1977.
3. DÜRR, H. P. (Vyd.): Versuchen. Aufsätze zur Philosophie Paul Feyerabends, 2 zv. Frankfurt n. Mohanom 1980/81.
4. FEYERABEND, P. K.: Der wissenschaftstheoretische Realismus und die Autorität der Wissenschaften. In: Ausgewählte Schriften 1. Braunschweig—Wiesbaden 1978.
5. FEYERABEND, P. K.: Probleme des Empirismus. Schriften zur Theorie der Erklärung der Quantentheorie und der Wissenschaftsgeschichte. In: Ausgewählte Schriften 2. Braunschweig—Wiesbaden 1981.
6. DÜRR, H. P. (Vyd.): Der Wissenschaftler und das Irrationale. 2. zv. Frankfurt n. Mohanom 1981.
7. SLOTERDIJK, P.: Kritik der zynischen Vernunft. 2. zv. Frankfurt n. Mohanom 1983.
8. FEYERABEND, P. K.: Erkenntnis für freie Menschen. Frankfurt n. Mohanom 1980.
9. KRAFT, V.: Der Wiener Kreis. Der Ursprung des Neopositivismus. Ein Kapitel der jüngsten Philosophiegeschichte. Viedeň—New York 1950.
10. KRAFT, V.: Dinglers 'Methodische Philosophie' und der Neopositivismus. In: Zeitschrift für philosophische Forschung 1954, 8.
11. RICHTER, St.: Die Deutsche Physik. In: Mettrons, H.—Richter, St. (Vyd.): Naturwissenschaft, Technik und NS—Ideologie. Beiträge zur Wissenschaftsgeschichte des Dritten Reichs. Frankfurt n. Mohanom 1980.
12. STADLER, F.: Aspekte des gesellschaftlichen Hintergrunds und Standorts des Wiener Kreises am Beispiel der Universität Wien. In: Berghel, H., Hübner, A., Köhler, E. (Vyd.): Wittgenstein, der Wiener Kreis und der Kritische Rationalismus. Viedeň 1979.
13. STRASSER, H.: Wissenschaftsorganisation und Gesellschaftsentwicklung: Am Beispiel Österreichs. In: Strasser, H., Knorr, K. D. (Vyd.): Wissenschaftssteuerung. Soziale Prozesse der Wissenschaftsentwicklung. Frankfurt n. Mohanom—New York 1976.
14. FISCHER, M.—STRASSER, H.: Selbstbestimmung und Fremdbestimmung der österreichischen Universitäten. Ein Beitrag zur Soziologie der Universität. Viedeň, Institut für Höhere Studien 1973.

15. FISCHER, H. — KOWALSKI, M.: Universität und Gesellschaft. In: Fischer, H. (Vyd.): Das politische System Österreichs. Viedeň 1977.
16. CARNAP, R.: Intellectual Autobiography. In: Schilpp, P. A. (Vyd.): The Philosophy of Rudolf Carnap. La Salle, III, 1963.
17. FEIGL, H.: Inquiries and Provocations. Selected Writings 1924—1974. Vyd. R. S. Cohen. Dordrecht 1981.
18. FRANK, Ph.: Modern Science and Its Philosophy. Cambridge 1949.
19. Von MISES, R.: Positivism. A Study in Human Understanding. New York 1968.
20. JUHOS, B.: Formen des Positivismus. In: Zeitschrift für allgemeine Wissenschaftstheorie 1971, 2/1.
21. AYER, A. J.: The Vienna Circle. In: Revolution in Philosophy. Londýn 1956.
22. AYER, A. J.: Part of my Life. Oxford 1977.
23. AYER, A. J.: Philosophy in the Twentieth Century. Londýn 1982.
24. GOMPERZ, H.: Philosophical Studies. Vyd. D. S. Robinson. Boston 1953.
25. KRAFT, V.: Gespräch mit Viktor Kraft. In: Conceptus 1973, 21/22.
26. MENGER, K.: Selected Papers in Logic and Foundations, Didactics, Economics. Dordrecht 1979. (Vienna Circle Collection 10).
27. NEIDER, H.: Gespräch mit Heinrich Neider: Persönliche Erinnerungen an den Wiener Kreis. In: [100].
28. POPPER, K.: Intellectual Autobiography. In: Schilpp, P. A. (Vyd.): The Philosophy of Karl Popper. 2. zv. La Salle, III, 1974.
29. POPPER, K.: Ausgangspunkte. Meine intellektuelle Entwicklung. Hamburg 1979.
30. NEURATH, O.: Empiricism and Sociology. With a Selection of Biographical and Autobiographical Sketches. Vyd.: M. Neurath, R. S. Cohen. Dordrecht 1973. (Vienna Circle Collection 1).
31. NEURATH, O.: Gesammelte philosophische und methodologische Schriften. 2. zv. Vyd. R. Haller, H. Rutte. Viedeň 1981.
32. JOERGENSEN, J.: The Development of Logical Empiricism. Chicago—Londýn 1951.
33. BLUMBERG, A.—FEIGL, H.: Logical Positivism. A New Movement in European Philosophy. In: Journal of Philosophy 1931, 28.
34. NAGEL, E.: Impressions and Appraisals of Analytic Philosophy in Europe. In: Journal of Philosophy 1936, 33 a tiež In: Nagel, E.: Logic without Metaphysics and other Essays in the Philosophy of Science. Glencoe, III, 1956.
35. BERGMANN, G.: The Metaphysics of Logical Positivism. New York—Londýn 1954.
36. PAP, A.: Analytische Erkenntnistheorie. Kritische Übersicht über die neueste Entwicklung in USA und England. Viedeň 1955.
37. PASSMORE, J.: A. Hundred Years of Philosophy. New York 1967.
38. KAMITZ, R.: Positivismus. Befreiung vom Dogma. Mnichov—Viedeň 1973.
39. KAINZ, F.: Viktor Kraft. In: Österreichische Akademie der Wissenschaften. Almanach 1975. Viedeň 1976.
40. DELIUS, H.: Positivismus und Neopositivismus. In: A. Diemer, I. Frenzel (Vyd.): Philosophie. Frankfurt n. M. 1967.
41. HANFLING, O.: Logical Positivism. Oxford 1981.
42. URMSON, J. O.: Philosophical Analysis. Its Development between the Two World Wars. Oxford 1956.
43. RADNITZKY, J. G.: Contemporary Schools of Metascience. 2. zv. Göteborg 1968.
44. KROHN, S.: Der Logische Positivismus. Eine kritische Untersuchung. 2. zv. Turku 1949.
45. CORRADO, M.: The Analytic Tradition in Philosophy. Chicago 1975.
46. COPLESTON, F.: Contemporary Philosophy. Studies of Logical Positivism and Existentialism. Londýn 1956.
47. HEGSELMANN, R.: Otto Neurath — Empiristischer Aufklärer und Sozialreformer. In: [49].
48. HEGSELMANN, R.: Die Korrespondenz zwischen Rudolf Carnap und Otto Neurath aus den Jahren 1934—1945. In: [92].
49. HEGSELMANN, R. (Vyd.): Otto Neurath. Wissenschaftliche Weltauffassung, Sozialismus und Logischer Empirismus. Frankfurt n. M. 1979.
50. MULDER, H. L.: Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis. In: Journal of the History of Philosophy 1968, 6.
51. HAHN, H.: Überflüssige Wesenheiten [Occams Rasiermesser]. Viedeň 1930. (Veröffentlichungen des Vereins Ernst Mach 2).

52. SIEGFRIED, K. J.: Universalismus und Faschismus. Das Gesellschaftsbild Othmar Spann's. Zur politischen Funktion seiner Gesellschaftslehre und Ständekonzeption. Viedeň 1974.
53. STADLER, F.: Vom Positivismus zur „Wissenschaftlichen Weltauffassung“. Am Beispiel der Wirkungsgeschichte von Ernst Mach in Österreich von 1895 bis 1934. Viedeň—Mnichov 1982. (Veröffentlichungen des Ludwig Boltzmann-Institutes für Geschichte und Gesellschaftswissenschaften 8/9. Vyd. E. Weinzierl, W. Huber).
54. STADLER, F. (Vyd.): Arbeiterbildung in der Zwischenkriegszeit. Otto Neurath — Gerd Arntz. [Otto Neurath und sein Gesellschafts- und Wirtschaftsmuseum in Wien 1925—1934. Politische Grafik von Gerd Arntz und den Konstruktivisten]. Viedeň—Mnichov 1982.
55. GLASER, E.: Im Umfeld des Austromarxismus. Sein Beitrag zur Geistesgeschichte des österreichischen Sozialismus. Viedeň—Mnichov—Zürich 1981.
56. SIEGERT, M.: Der Mord an Moritz Schlick am 22. Juni 1936. Mit der Browning philosophiert. In: Forum 1981, 331/332.
57. STADLER, F.: Die Zerstörung der wissenschaftlichen Vernunft. In: Pfoser, A.—Stadler, F. (Red.): Die verbrannten Bücher 10. 5. 1933. Viedeň 1983. (Schriftenreihe des Instituts für Wissenschaft und Kunst 3).
58. SUPPE, F. (Vyd.): The Structure of Scientific Theories. Chicago—Londýn, Urbana 1977.
59. SUPPE, F.: The Search for Philosophic Understanding of Theories. In: (58).
60. QUINE, W. — Van ORMAN: Von einem logischen Standpunkt. Neun logisch-philosophische Essays. Frankfurt n. M.—Berlin 1979.
61. SCHLICK, M.: Philosophical Papers. 2. zv. Vyd.: H. L. Mulder, B. van der Velde—Schlick. Dordrecht 1979.
62. HEGSELMANN, R.: Logischer Empirismus und Ethik. In: Schlick, M.: Fragen der Ethik. Frankfurt n. M. 1984.
63. FREY, G.: Logik, Erfahrung und Norm. In: Zeitschrift für allgemeine Wirtschaftstheorie 1975, 6/1.
64. RUTTE, H.: Viktor Kraft. Eine philosophische Standortbestimmung. In: Conceptus 1973, 21/22.
65. KNAPP, H. G.: Mensch und Norm — Bemerkungen zu Karl Mengers Grundlegung der Logik der Sitten. In: [100].
66. ZELGER, J.: Karl Mengers Willensvereinigungen in dynamischer Sicht. In: [100].
67. STEGMÜLLER, W.: Vom dritten bis zum sechsten (siebten?) Dogma des Empirismus. In: Information Philosophie 1983, 4.
68. CARNAP, R.: Logische Syntax der Sprache. Viedeň 1934.
69. NEURATH, O.: Pseudorationalismus der Falsifikation. In: Erkenntnis 1935, 5.
70. STEGMÜLLER, W.: Rationale Rekonstruktion von Wissenschaft und ihrem Wandel. Stuttgart 1979.
71. STEGMÜLLER, W.: Neue Wege der Wissenschaftsphilosophie. Berlin—Heidelberg—New York 1980.
72. FELLNER, G.: Wissenschaft und Geschichte. Eine Einführung in neuere Theorien. Viedeň—Salzburg 1983.
73. KUHN, T. S.: Die Struktur wissenschaftlicher Revolutionen. Frankfurt 1973.
74. LAKATOS, J. — MUSGRAVE, A. (Vyd.): Kritik und Erkenntnisfortschritt. Braunschweig 1974.
75. NEURATH, O.: Foundation of the Social Sciences. Chicago 1944. (Intern. Encyclopedia of Unified Science 2/1).
76. SNEED, J. D.: The Structure of Empirical Science: Local and Global. In: Abstract 3/6, 87. Intern. Kongress für Logik, Methodologie und Wissenschaftsphilosophie. Salzburg 11.—16. Juli 1983.
77. RUTTE, H.: Der Philosoph Otto Neurath. In: (54).
78. HALLER, R.: Das Neurath-Prinzip. Grundlagen und Folgerungen. In: (54).
79. FISCHER, K. R.: Analytische Philosophie und Marxismus. Der Fall Otto Neurath. In: (54).
80. NEURATH, O.: For the Discussion. In: Philosophy and Phenomenological Research 1945/46, 6.
81. CARNAP, R.: Theoretische Fragen und praktische Entscheidungen. In: Natur und Geist 1934, 2.

82. STADLER, F.: Grundfrage oder Scheinfrage der Philosophie? — Historisierung als Kritik des Positivismusstreites. In: Erkenntnis- und Wissenschaftstheorie. Vyd. P. Weingartner, H. Czermak. Viedeň 1983.
83. STADLER, F.: Spätaufklärung und Sozialdemokratie in Wien 1918—1938. Soziologisches und Ideologisches zur Spätaufklärung in Österreich.
84. WEINGART, P.: Wissenschaftlicher Wandel als Institutionalisierungsstrategie. In: Wingart, P. (Vyd.): Wissenschaftssoziologie. 2. zv. Frankfurt n. M. 1973/74.
85. HALLER, R.: New Light on the Vienna Circle. In: The Monist 1982, roč. 65, č. 1.
86. HALLER, R.: Der erste Wiener Kreis. In: Erkenntnis 1985, 22.
87. HEGSELMANN, R.: Die Korrespondenz zwischen Rudolf Carnap und Otto Neurath aus den Jahren 1934—1945. In: [92].
88. STADLER, F.: Otto Neurath—Moritz Schlick: Zum philosophischen und weltanschaulich-politischen Antagonismus im Wiener Kreis. In: [89].
89. HALLER, R. (Vyd.): Schlick und Neurath — Ein Symposium. Amsterdam 1982. (Grazer Philosophische Studien 16/17).
90. GADOL, E. T.: Philosophy, Ideology, Common Sense and Murder. In: Gadol, E. T. (Vyd.): Rationality and Science. A Memorial Volume for Moritz Schlick in Celebration of the Centennial of His Birth. Wiedeň—New York 1982.
91. MENDER, K.: Erinnerungen an Kurt Gödel. Neuverejnený rukopis 1981.
92. DAHMS, H. J. (Vyd.): Philosophie, Wissenschaft, Aufklärung. Beiträge zur Geschichte und Wirkung des Wiener Kreises. Berlin—New York 1985.
93. RINGER, F.: The Decline of German Mandarins: The German Academic Community 1890—1933. Cambridge—Mass. 1969.
94. DUBIEL, H.: Wissenschaftsorganisation und politische Erfahrung. Studien zur frühen Kritischen Theorie. Frankfurt n. Mohanom 1978.
95. SCHNÄDELBACH, H.: Philosophie in Deutschland 1883—1933. Frankfurt n. M. 1983.
96. MOHN, E.: Der Logische Positivismus. Theorien und politische Praxis seiner Vertreter. Frankfurt n. M.—New York 1977.
97. DVORÁK, J.: Edgar Zilsel und die Einheit der Erkenntnis. Viedeň 1981.
98. HALLER, R.: Grenzen der Sprache — Grenzen der Welt. Wittgenstein, der Wiener Kreis und die Folgen. Franz Kreuzer im Gespräch mit Rudolf Haller. Viedeň 1982.
99. JANIK, A.—TOULMIN, S.: Wittgenstein's Vienna. Londýn 1973.
100. MAREK, J. CH. a. i. (Vyd.): Österreichische Philosophen und ihr Einfluss auf die analytische Philosophie der Gegenwart. I. Innsbruck—Mnichov—Salzburg—Graz—Giessen 1977. (Conceptus 28—30).
101. OBERHUBER, O. — WEIBEL, P.: Österreichs Avantgarde 1900—1938. Ein unbekannter Aspekt. Viedeň 1976.
102. WINTER, E.: Revolution, Neoabsolutismus und Liberalismus in der Donaumonarchie. Viedeň 1969.
103. NYÍRI, J. C. (Vyd.): Austrian Philosophy. Studies and Texts. Mnichov 1981.
104. LESER, N. (Vyd.): Das geistige Leben Wiens in der Zwischenkriegszeit. Viedeň 1981.
105. LINDENFELD, D. F.: The Transformation of Positivism. Alexius Meinong and European Thought. Berkeley—Los Angeles—Londýn 1980.
106. KOLAKOWSKI, L.: Die Philosophie des Positivismus. Mnichov 1981.
107. NEMETHOVÁ, E.: Otto Neurath und der Wiener Kreis. Revolutionäre Wissenschaftlichkeit als Anspruch. Frankfurt n. M.—New York 1981.
108. FUSCH, A.: Geistige Strömungen in Österreich 1867—1918. Viedeň 1949.
109. JOHNSTON, W. M.: Österreichische Kultur- und Geistesgeschichte, Gesellschaft und Ideen im Donauraum 1848 bis 1938. Viedeň—Köln—Graz 1974.